

Vikingatida boplats vid Gällersta by

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Gällersta 9:1, 2:17 och 2:18, Gällersta klockarbol 1:1, 1:3 och 1:4 m.fl.
Gällersta socken
Örebro kommun
Örebro län
Närke

Jenny Holm

Vikingatida boplats vid Gällersta by

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Gällersta 9:1, 2:17 och 2:18, Gällersta klockarbol 1:1, 1:3 och 1:4 m.fl.

Gällersta socken

Örebro kommun

Örebro län

Närke

Jenny Holm

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2021

Samtliga foton av Jenny Holm.

Omslag: Utredningsområdet med Gällersta kyrka i bakgrunden. Foto från söder.

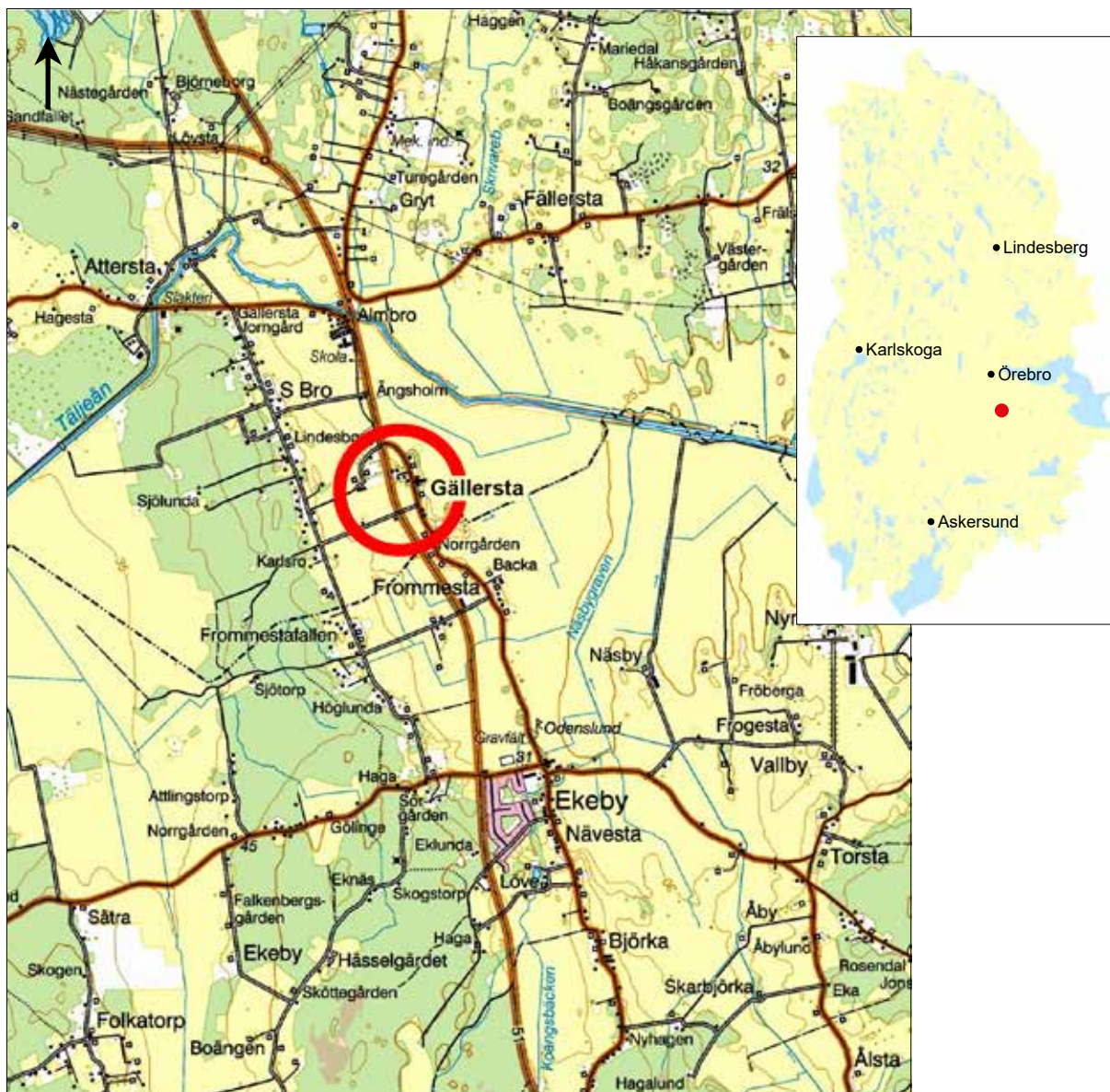
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 1354803, 1358698 och MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-961-5

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Rapportens upplägg	7
Målsättning	7
Metod och genomförande	7
Utredningsområdet	8
Utredningsresultat	9
Fornlämningar och lösfynd	9
Tidigare undersökningar	9
Utredningsområdet i historiska kartor och arkiv	9
Resultat	11
<i>Delområde A</i>	11
<i>Delområde B</i>	14
<i>Delområde C</i>	14
<i>Delområde D</i>	14
Utvärdering	16
Referenser	17
Historiska kartor	17
Litteratur	17
Övrigt	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Bilagor	19
Bilaga 1. Schaktplaner	19
Bilaga 2. Objektsbeskrivningar	28
Bilaga 3. Schakttabell	30
Bilaga 4. Anläggningstabell	31
Bilaga 5. Vedartsanalys	32
Bilaga 6. ¹⁴ C-analys	33

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en röd ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har gjort en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inför planerad ny ledning för vatten och avlopp. Utredningen har omfattat en begränsad kartstudie, fältinventering och utredningsgrävning. Fältarbetet genomfördes den 30 mars och 26–27 april 2021.

Utredningsområdet ligger vid Gällersta kyrka och Gällersta by och består av fyra delområden som alla har berörts av både fältinventering och utredningsgrävning.

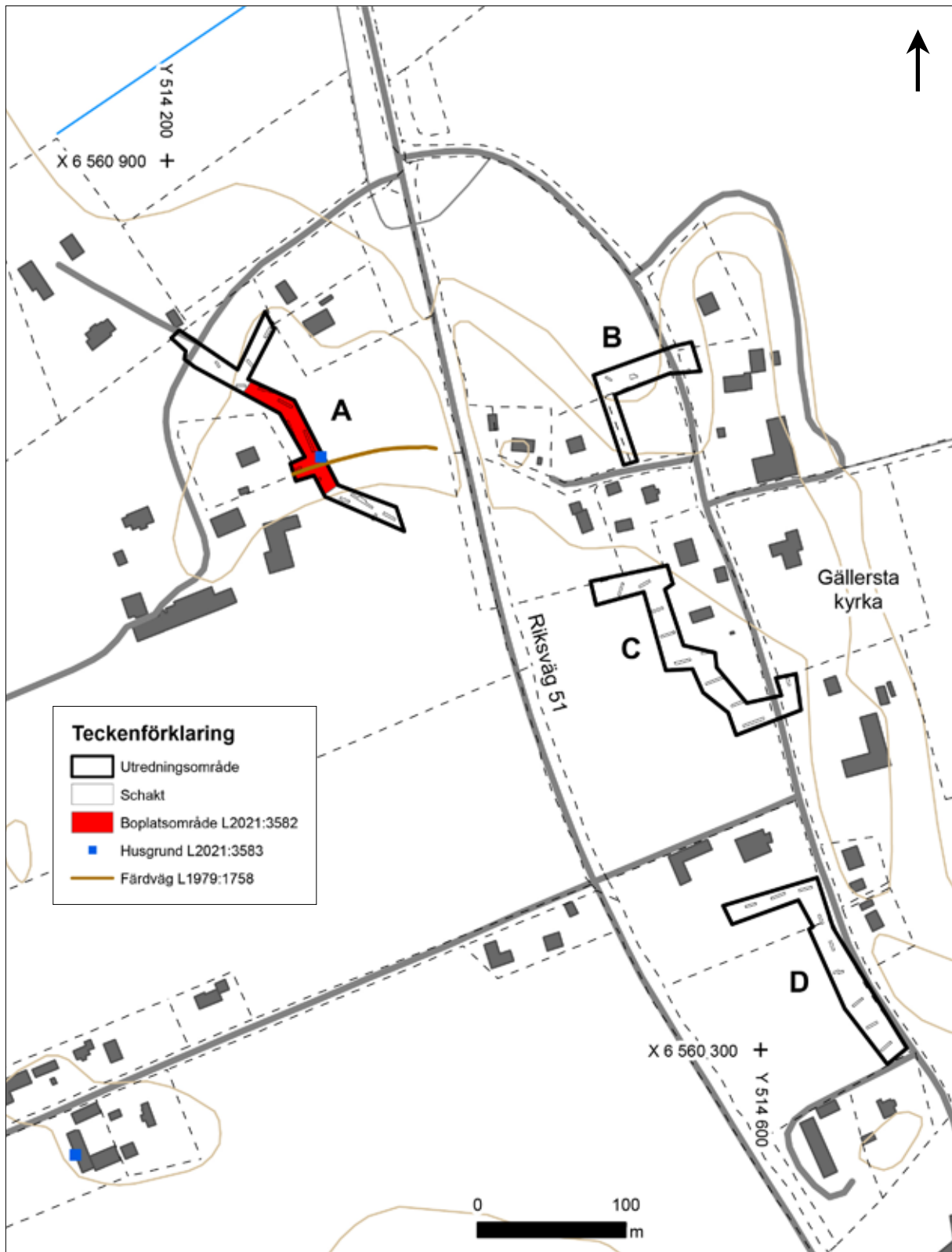
Topografin består av en markerad höjd, norra delen av en längre nord–sydlig höjdsträckning, och en från denna åt väster utskjutande del. I stort sett all berörd mark har någon gång utgjort åkermark. Idag är här åkermark, betesmark, skog och tomtmark.

Vid utredningen påträffades en ny fornlämning (ett boplatsoområde) och en så kallad övrig kulturhistorisk lämning (en husgrund). Det konstaterades även att en redan känd färdväg var längre än tidigare registrerats och fortsatte in över utredningsområdet.

Typ/Status	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning
Boplatsoområde	1	
Husgrund		1
Färdväg	1	
Summa	2	1

Tabell 1. Sammanställning av utredningsresultatet.

Figur 2. Utredningsområden och framkomna lämningar. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:4 000.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har gjort en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 vid Gällersta i Örebro kommun. Utredningen gjordes då Örebro kommun planerar anlägga ny ledning för vatten och avlopp i området. Utredningsområdet bestod av fyra delområden som bedömts ha goda förutsättningar att hysa förhistoriska boplatslämningar som ej är synliga ovan mark. Arbetet har omfattat en begränsad kartstudie, fältinventering och utredningsgrävning. Fältinventeringen gjordes den 30 mars och den efterföljande utredningsgrävningen den 26–27 april 2021, medan kartstudien genomfördes parallellt med manusarbetet.

Rapportens upplägg

Rapporten omfattar flera delar. Efter den inledande sammanfattningen av resultaten kommer först en övergripande beskrivning av arbetets genomförande och av utredningsområdet. Därefter presenteras de kulturhistoriska förutsättningarna så som de har framträtt genom arkivmaterial, litteratur och historiska kartor. Först därefter redogörs för det faktiska resultatet av utredningen i text. I bilaga 1 finns planer över grävda utredningsschakt och i bilaga 2 mer detaljerade beskrivningar av de identifierade objekten. I bilaga 3 finns en tabell över schakten och i bilaga 4 en tabell över påträffade anläggningar. I bilaga 5 ligger analysprotokoll över vedartsbestämning och i bilaga 6 över ¹⁴C-dateringen.

Målsättning

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa om fornlämningar berörs av den planerade vatten- och avloppsledningen. Eventuella fornlämningar skulle även avgränsas inom utredningsområdet. Resultatet ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta handläggning av ärendet och vid Örebro kommuns planering.

Metod och genomförande

Kart- och arkivstudierna har inriktats mot förhållandena närmast Gällersta bytomt och i vad grad delar av denna, liksom husgrunder efter byggnader utanför bytomten, berörs av arbetsföretaget.

Fältarbetet har skett reflexivt där placeringen av nya schakt styrts av utfallet från redan grävda ytor. En sammantagen bedömning av topografin, markens beskaffenhet och information från kartor och arkiv har fått avgöra hur intensiv utredningsgrävningen blivit inom en specifik yta. Plöjda matjordslager har schaktats igenom till en nivå där orörda lager och eventuella anläggningar kunde iakttas. I de fall kulturlager förekom har dessa schaktats igenom skiktvis så att karaktär och fyndförekomst kunnat dokumenteras. Naturliga våtmarkslager har schaktats igenom skiktvis tills det säkerställts att de inte hade uppstått genom mänsklig påverkan, varefter de tagits bort. Framkomna anläggningar har dokumenterats i plan och ett par har snittats för att fastställa typ.

Dokumentationen har bestått av inmätningar med GPS, fotografier och beskrivningar av topografi och påträffade lämningar.

Endast en mycken liten mängd fynd har framkommit. Dessa har huvudsakligen varit av sen historisk karaktär och förekomst av de olika fyndtyperna har noterats men fynden har inte tillvaratagits.

Vedartsbestämt träkol från två olika kontexter har ¹⁴C-daterats för att få ett bättre underlag för bedömningen av de påträffade lämningarna. Vedartsbestämningen har gjorts av Ulf Strucke, Antraco, och ¹⁴C-dateringen har gjorts av Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet.

Utredningsområdet

Utredningsområdet består av fyra delområden, A–D, som tillsammans motsvarar lite drygt 1 hektar. Området består av en markerad höjd, norra delen av en längre nord-sydlig höjdsträckning, och en från denna åt väster utskjutande del. I stort sett all berörd mark har någon gång utgjort åkermark. Idag är här åkermark, betesmark, skog och tomtmark. Geologiskt utgörs marken till största delen av morän, men med lera i de lägre svackorna.

Höjdryggen löper här i en båge där Gällersta by ligger i sydsluttningen längst i väster och Gällersta kyrka ligger på krönet i öster. Runt kyrkan finns bebyggelse som hör till sockencentrumet, klockargård med mera, men även senare tillkommen bebyggelse. Kyrkan ligger vid den gamla landsvägen in mot Örebro och är idag avskuren från Gällersta by genom riksväg 51 som skär rakt igenom höjdryggen. Gällersta kyrka är placerad så att den blickar ut över Kvismaresänkan i nordöst och har varit väl synlig från detta håll.

Nivån över havet ligger på 30 meter i de lägsta partierna och 40 meter över havet på krönet mellan Gällersta by och Gällersta kyrka. Det skulle möjliggöra bosättning på platsen från yngre stenålderns mellersta del, eller från cirka 3500 f.Kr., och framåt (SGU). De grunda sjöarna, Mosjön och Kvismaren, har med sina årliga översvämningar och därmed rika slätter- och betesmarker varit av stor betydelse för välståndet i området – fram till Hjälmaresänkningen och utdikningen av Kvismaren under 1800-talet.

Figur 3. Kvismaresänkan öster om utredningsområdet fick åter en vattenspegel efter ett kraftigt regn under våren 2021. Foto från sydväst.

Utredningsresultat

Fornlämningar och lösfynd

I närområdet återfinns platser för äldre bybildningar, såväl som gravfält, ensamliggande gravar, fossil åkermark samt fyndplatser för bland annat stenxor (KMR). Området har lång brukningskontinuitet, med ett flertal byar som har medeltida och troligen förhistoriskt ursprung. Kyrkomiljön runt Gällersta kyrka har ett markerat läge i terrängen, det ligger på den norra högsta delen av en nord-sydlig höjdstreckning som löper mellan Gällersta och Ekeby kyrkor. Det topografiska läget skulle kunna ha medfört att platsen ansetts betydelsefull även i förhistorisk tid. Läget intill översvänningsmarkerna vid Kvismaren, med bra bete och höskörd, kan tidigt ha gett välstånd till de som bodde här. Flera gravar och gravfält finns längre söderut längs höjdstreckningen, exempelvis vid Frejas backe och Odenslund strax norr om Ekeby kyrka, och sådana skulle även kunna ha funnits i närheten av utredningsområdet. Två härdar och ett stolphål – L1979:1831 – tydliga tecken på en boplats, har påträffats vid utredning helt nära delområde D. En mer omfattande boplats, L1979:1489, med dateringar till stora delar av förhistorien, från äldre bronsålder till vikingatid, har undersökts intill Ekeby kyrka i söder.

Typ	Inv. nr
Tjocknackig, håleggad bergartsyxa	ÖLM 166
Skaftålsyxa	ÖLM 180
Skaftålsyxa	ÖLM 181
Bergartsyxa, närmast firsidig	ÖLM 8861
Fiintsjutspets	SHM13066
Liten skaftålsyxa	SHM 13123
Eggdel av en smal skaftålsyxa	SHM 13166

Tabell 2. Lösfynd som påträffats vid Gällersta och som nu finns på Örebro läns museum (ÖLM) eller Statens historiska museum (SHM). Efter Holm 2016, bilaga 3.

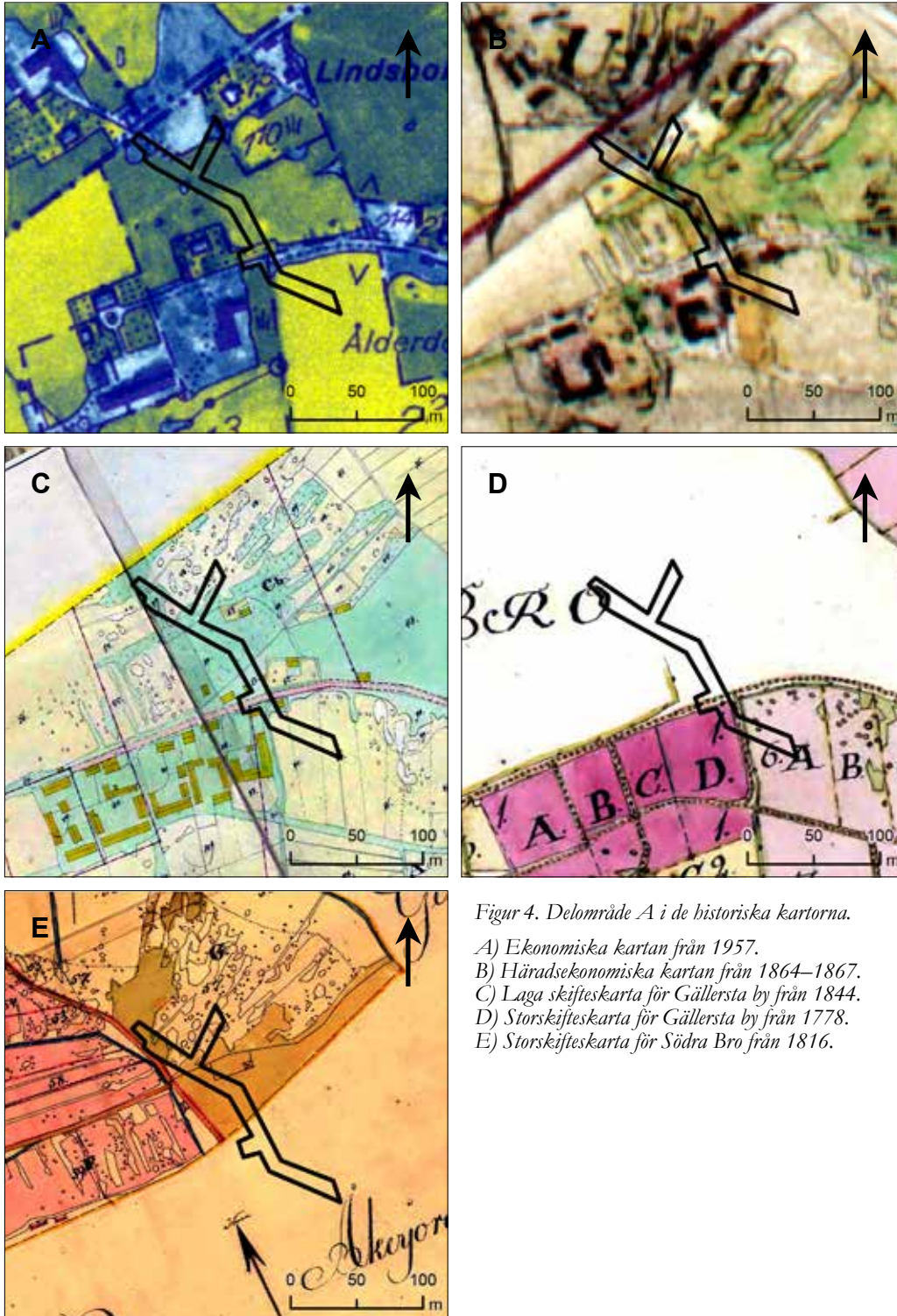
Tidigare undersökningar

Utredningar och förundersökningar inför ombyggnad av riksväg 51 (Holm 2016; Emanuelsson 2018; Forsgren 2021) har resulterat i att boplatslämningar identifierats på flera platser, bland annat strax väster om delområde D i söder. I närområdet har boplatslämningar bland annat påträffats vid Södra Bro i väster (Wändesjö 2020) och vid Fällersta i norr (Pettersson 1998). En större undersökning av en boplats med tyngdpunkten dels i bronsålder, dels i yngre järnålder har genomförts vid Ekeby kyrka i söder. Där har bland annat flera hus dokumenterats (Balknäs 2018; www.arkeologgruppen.se). Mindre undersökningar har också gjorts vid Gällersta kyrka där en smedja undersöktes 2006 (Edlund & Knabe 2006) och vid indragning av fjärrvärme i kyrkan då gravar på kyrkogården berördes (Rönngren 2015).

Utredningsområdet i historiska kartor och arkiv

Alla delområden ligger inom mark som legat under Gällersta by. Den allra nordligaste delen av delområde A räknas också dit från mitten av 1800-talet, men har tidigare hört till Södra Bro. Vid Gällersta by, den del av utredningsområdet dit kartstudierna skulle koncentreras, ligger själva bytomten strax väster om utredningsytan. Endast det nordöstligaste hörnet av bytomten berörs av utredningen – en aningen lite större yta enligt storskifteskartan från 1778 och en aningen lite mindre yta enligt laga skifteskartan från 1844. På de historiska kartorna finns ett varierande antal mindre byggnader i anslutning till den planerade VA-ledningen. Bytomten är idag fortsatt brukad och bebyggd.

Enligt Namnarkivet i Uppsala (NAU) är äldsta skriftliga belägg för Gällersta by från 1554 (jordebok), medan Gällersta socken finns omnämnd redan 1314. Ortnamn med efterleden *-sta* anses tillkomna under förhistorisk tid, med tyngdpunkten under romersk järnålder men även något senare under folkvandringstid och vendeltid (SOL 2016:299).

Figur 4. Delområde A i de historiska kartorna.

A) Ekonomiska kartan från 1957.

B) Häradsekonomiska kartan från 1864–1867.

C) Laga skifteskarta för Gällersta by från 1844.

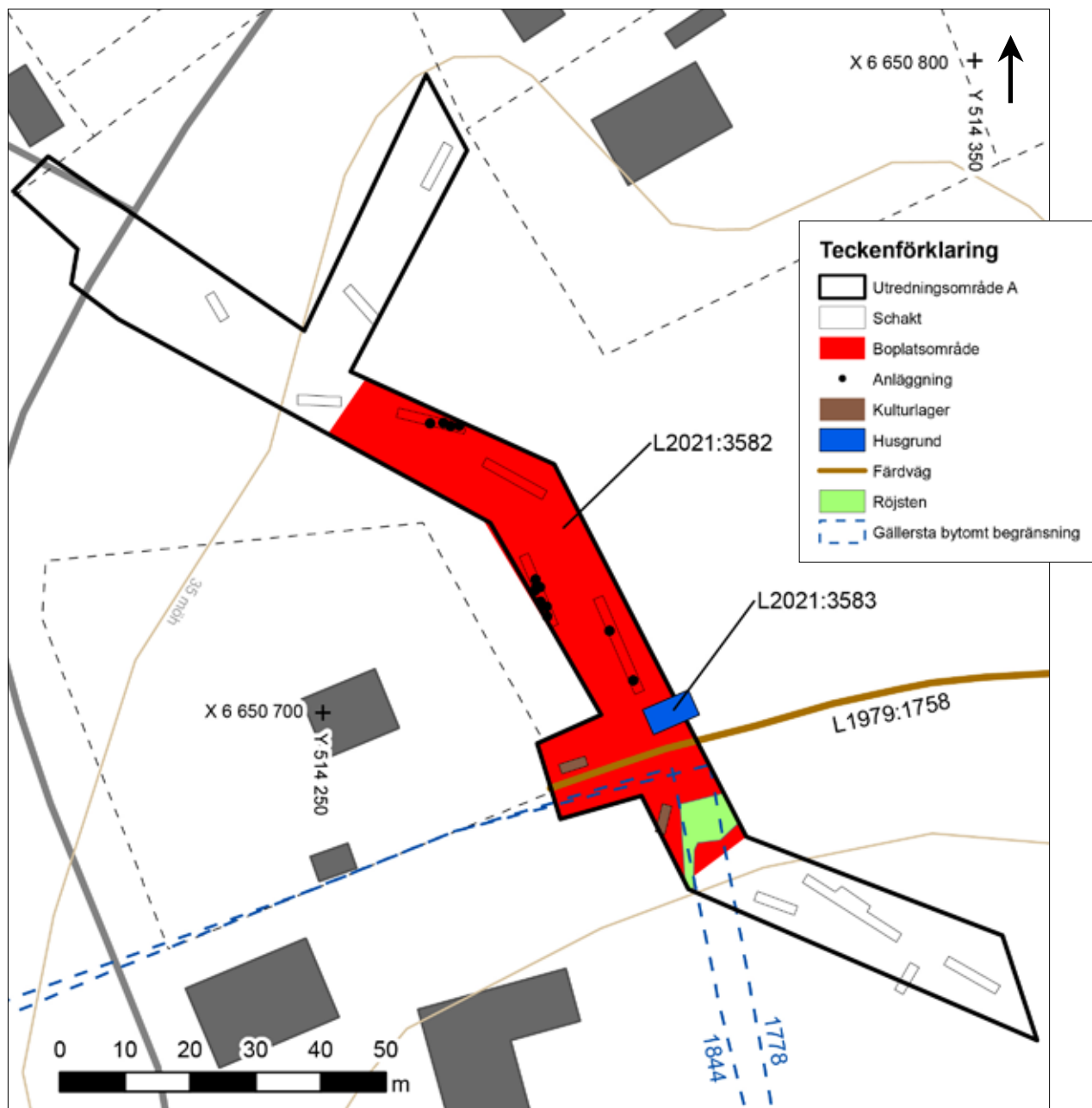
D) Storskifteskarta för Gällersta by från 1778.

E) Storskifteskarta för Södra Bro från 1816.

Resultat

Delområde A

Inom delområde A finns flera lämningar – boplatsoområde, kulturlager, färdväg, husgrund och röjningssten. Hela området består av hagmark med gräs som betats kort. Ett par stora askar och en del sly växer intill färdväg, husgrund och röjningssten.

Figur 5. Delområde A med registrerade lämningar. Skala 1:1 000.

Den tidigare registrerade färdvägen, L1979:1758, fortsätter över utredningsområdet och in på tomtmark i väster. Den är registrerad i Kulturmiljöregistret (KMR) som övrig kulturhistorisk lämning, men den är äldre än 1850, definitivt övergiven i sin funktion och leder mellan Gällersta by och Gällersta kyrka. Färdvägen har här därför bedömts vara fornlämning.

Boplatsområdet består av sju stolphål, fem mörkfärgningar och en grop. De sju stolphålen och två mörkfärgningar ligger på krönet nordöst om bytomten. Anläggningarna har en distinkt karaktär, oftast mörkgrå färg, de innehåller små mängder träkol och stolphålen är tydligt runda. Längre norrut finns en grop och tre mörkfärgningar med något vagare karaktär, ljusare gråbrun färg, inga spår av träkol men fortsatt runda till formen. Två anläggningar har snittats, ett stolphål på krönet som var djupt skålformat i sektionen, och en grop i norrrslutningen som var mer flackt skålformad och oskarpare i konturen. Träkol, av hassel från det snittade stolphålet, har daterats till tidsperioden 680–880, vilket motsvarar delar av vendel- och vikingatid.

Figur 6. Det snittade stolphålet, A3, och ytterligare ett par stolphål på krönet öster om Gällersta by. Foto från söder.

Kulturlager påträffades i två schakt i anslutning till Gällersta bytomt, på ömse sidor av färdvägen L1979:1758. De består av mörk moig jord med mycket sten och rikt inslag av tegel, samt spridda stänk av träkol. Kulturlagret överlagras av ett stenfattigare och ljusare matjordslager, norr om färdvägen även av ett tunnare skikt av ljus sand/kalkbruk. Tegelstenarna bedöms vara av äldre typ, de var inte hela och kunde därmed inte mätas, men de hade avtryck av gräs eller halm. Lagret norr om färdvägen innehöll även enstaka skärvor av rödgoods och stengods, spik och slagg. Fynden bedöms vara från sen historisk tid, 1800- och 1900-tal. Lagrena gav mer intryck av att vara påförda för att planera topografin eller hantera rivningsmassor snarare än över tid avsatta kulturlager. Träkol av björk, insamlat strax under ett sand-/kalklager som skilde matjordslagret från det egentliga kulturlagret, har daterats till perioden 780–990 vilket motsvarar vikingatid. Dateringen står i kontrast till det sena fyndmaterialet och väcker frågor kring lagrets tillkomst. Hör det daterade kolet till aktiviteter på platser och de yngre fynden har tillkommit senare? Har massor med både vikingatida träkol och senare fynd förts hit tillsammans från en annan plats? Finns det en stratigrafi på platsen som undgått oss vid utredningsgrävningen?

De båda dateringarna, av stolphålet och av kulturlagret, ligger nära varandra men ser inte ut att vara samtida. Kalibreringskurvan för det här tidsavsnittet är inte helt lättolkad (bilaga 6). En överlappning är möjlig, men i första hand ska de nog ses som kronologiskt följande på varandra.

På grund av de närliggande dateringarna har boplatzanläggningarna och kulturlagret förts samman till ett gemensamt boplatsoområde, L2021:3582, i KMR.

Figur 7. Kulturlagret A norr om färdvägen och B söder om densamma. Foto från öster respektive nordöst.

Husgrunden är 7 × 4 meter stor, ligger helt intill och norr om färdvägen och har ett större stenblock i sin östra gavel. Den passar närmast mot en byggnad som återfinns på den häradsekonomiska kartan från 1864–1867. *Husgrunden* har registrerats som övrig kulturhistorisk lämning, L2021:3583, i KMR.

Figur 8. Husgrunden, med stenblock och större ask. Foto från väster.

Röjningssten förekommer i en större ansamling strax söder om färdvägen, i mindre anhopningar i norrslutningen och i en koncentration med många större block längst i norr (norr om befintlig grusväg). Den sydligaste röjningsstenen ansluter till en stenmur, som fortsätter söderut, och är till formen terrassliknande – möjligen kan den dölja någon ytterligare husgrund. Röjningsstenen har noterats, men inte registrerats i KMR.

Delområde B

Inom delområde B finns inga forn- eller kulturlämningar. I den sydvästra delen ligger stora mängder dumpmassor varför denna del ej var tillgänglig. Norr om dumpmassorna växer ung, och tät, björkskog. Här bestod stratigrafin av ett tjockt matjordslager följt av ett mörkt och stenigt lager som bedöms vara ett naturligt lager påverkat av hög markfuktighet. Strax under detta lager trängde vatten fram. Längst i öster berördes tomtmark med gräsmatta där schaktningen fick avbrytas då fler ledningar än de som markerats av ledningsägare påträffades.

Delområde C

Inom delområde C finns inga forn- eller kulturlämningar. Området består till största delen av åkermark i träda. Här fanns ett matjordslager på moränblandad lera av varierande färg. Längst i öster berördes tomtmark med gräsmatta. Här fanns ett tjockt matjordslager på lera. Möjligen har matjord fyllts på i en svacka för matjorden omgav och dolde helt ett större stenblock.

Delområde D

Inom delområdet D finns inga forn- eller kulturlämningar. Området består av åkermark i träda och tomtmark med gräsmatta. Mindre mängder röjningssten förekommer mellan de olika åkerytorna i södra delen. I ett av schakten fanns ett mörkt stenigt lager, liknande det inom delområde B, och som tolkas på samma sätt vara ett naturligt lager påverkat av högre markfuktighet. Enstaka rödgodskärvor och skärvor av sentida hus-hållsgods fanns i matjorden.

Figur 9. Delområde B sett från gamla landsvägen. Foto från öster.

Figur 10. Sökschakt grävs inom delområde C, med riksväg 51 i fonden. Foto från öster.

Figur 11. Delområde D omfattade både klippt gräsmatta och åkermark i träda. Foto från norr.

Utvärdering

Utredningen har fullföljt syftet att fastställa om fornlämning fanns inom utpekade ytor och avgränsa dem inom dessa. Inför utredningen förväntade vi oss kulturlager och husgrunder i utkanten av Gällersta bytomt och i övriga delar boplatssanläggningar från bronsålder och järnålder, samt möjligen även yngre stenålder. Resultatet stämmer med förväntningarna såtillvida att kulturlager och en husgrund identifierats inom delområdet närmast Gällersta by. Här fanns också boplatssanläggningar från vendel- och vikingatid, medan det inom övriga delområden var fritt från fornlämningar.

En hierarkisk boplatssstruktur med storgårdar med hall, stora gårdar, mellanstora gårdar och små hushåll har föreslagits för järnålderssamhället. Denna struktur kan anas för Närkes del men kanske med en större andel små och mellanstora enheter anpassade till att stora delar av landskapet kanske ska ses som randbygd. Ensamliggande gårdar är vanligast, med ett till tre hus per gård, och större byar är undantag men förekommer exempelvis vid Västra Via (Emanuelsson 2020 och där anf. litt.).

Då Gällersta inte representerar randbygd utan är centralt placerat i ett område med goda ekonomiska förutsättningar skulle de boplatsspår vi nu identifierat kunna höra till en mer betydande enhet, åtminstone en bebyggelse i den övre halvan av skalan.

Det finns flera frågetecken kring det påträffade kulturlagret och dess relation till Gällersta medeltida bytomt, de vikingatida boplatsspåren och färdvägen.

Vid en eventuell fortsatt undersökning kan frågor om platsens struktur vara aktuella. Bildar de påträffade stolphålen en eller flera huskonstruktioner? Hur är förhållandet mellan boplatss, kulturlager och färdväg?

Referenser

Historiska kartor

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/>

Rikets allmänna kartverk

Häradsekonomska kartan 1864–1867, Mosås, J112-65-1

Ekonomiska kartan 1955, 10F 2d Gällersta, J133-10f2d57

Lantmäteristyrelsens arkiv

Storskifte 1778, Gällersta, S22-14:1

Laga skifte 1844, Gällersta, S22-14:3

Storskifte 1816, Södra Bro, S22-8:3

Litteratur

- Balknäs, N. 2018. *Uppå Källarbacken i Ekeby*. Arkeologisk förundersökning. Ekeby Prästgård 1:7. Ekeby socken. Kumla kommun. Örebro län. Närke. Arkeologgruppen AB rapport 2018:50.
- Edlund, M. & Knabe, E. 2006. *Gällersta kyrka*. Arkeologisk utredning och särskild arkeologisk undersökning. Närke. Gällersta socken. Gällersta kyrkotomt 1:1. UV Bergslagen rapport 2006:18.
- Emanuelsson, M. 2018. *Riksväg 51. Från Kvarntorp till Almbro*. Arkeologisk utredning etapp 2. Kompletterande arkeologisk utredning etapp 1. Del av riksväg 51. Ekeby och Gällersta socknar. Kumla och Örebro kommuner. Örebro län. Närke. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2018:2.
- Emanuelsson, M. 2020. *Stolphus och bärddar vid Palmbohult. En neolitiska paus och en folkvandringstida boplatz*. Arkeologisk undersökning. Fornlämning L1979:1769, boplatz. Palmbohult 1:7. Mosjö socken. Örebro kommun. Örebro län. Närke. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2020:38.
- Forsgren, A. 2021. *Riksväg 51. Mellan Kvarntorp och Almbro*. Arkeologisk utredning etapp 2. Kompletterande arkeologisk utredning etapp 1. Ekeby och Gällersta socknar. Kumla och Örebro kommuner. Örebro län. Närke. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2021:9.
- Holm, J. 2016. *Riksväg 51. Från Kvarntorpsrondellen till Almbro*. Arkeologisk utredning etapp 1. Ekeby och Gällersta socknar. Kumla och Örebro kommuner. Örebro län. Närke. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2016:52.
- Pettersson, O. 1998. *Stenmurar och eldstäder i Fällersta och Ökena*. Arkeologisk undersökning. Närke, Gällersta och Norrbyås socknar. Fällersta 1:6, Dnr 421-3534-1997. RAÄ 90. UV Mitt rapport 1998:21.
- Rönngrén, J. 2015. *Värme i Gällersta kyrka*. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Gällersta kyrkobol. Gällersta socken. Örebro kommun. Närke. Arkeologgruppen AB rapport 2015:13.
- Svenskt ortnamnslexikon (SOL) 2016. Utarbetat inom Institutet för språk och folkminnen och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Andra upplagan. Red. Mats Wahlberg. Uppsala.
- Wändesjö, J. 2020. *Södra Bro*. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Närke. Örebro län. Örebro kommun. Gällersta socken. Fastighet Södra Bro 4:2. Uppdrag Arkeologi rapport 2020/12.

Övrigt

Arkeologgruppen i Örebro AB, www.arkeologgruppen.se

Namnarkivet i Uppsala (NAU), Institutionen för språk och folkminnen, www.sofi.se

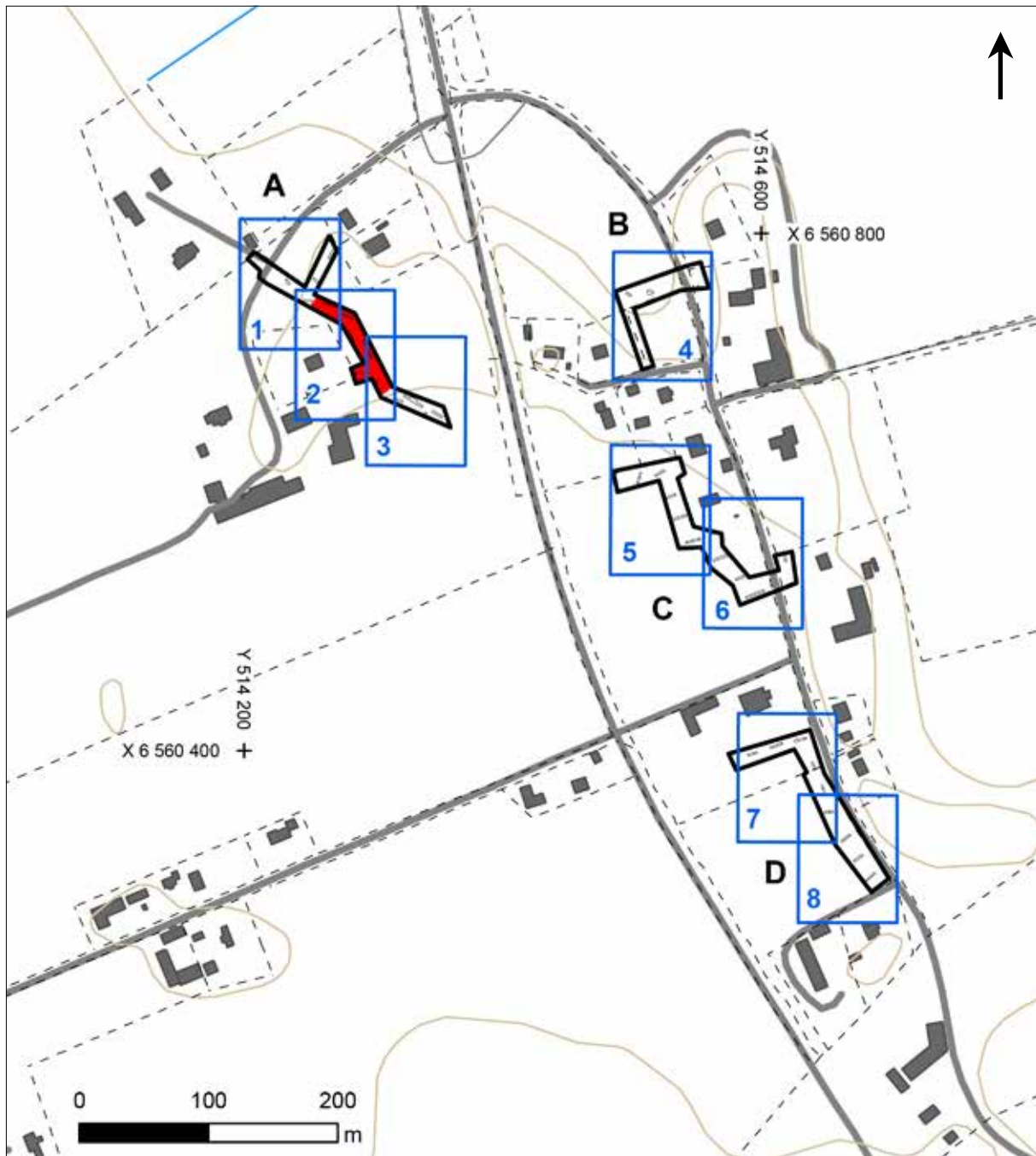
Kulturmiljöregistret (KMR), <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Sveriges geologiska undersökning (SGU), www.sgu.se

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM21023
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-373-2021, 2021-03-03
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202100307
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	30 mars och 26–27 april 2021
<i>Personal:</i>	Jenny Holm Stefan Elgh
<i>Landskap:</i>	Närke
<i>Län:</i>	Örebro
<i>Kommun:</i>	Örebro
<i>Socken:</i>	Gällersta
<i>Fastighet:</i>	Gällersta 9:1, 2:17, 2:18, Gällersta klockarbol 1:1, 1:3, 1:4, Gällersta klockargård 1:1 samt Gällersta kyrkobil 2:13
<i>Fornlämning:</i>	–
<i>Fastighetskarta:</i>	10F 2d Gällersta
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X 6 650 700/Y 514 250
<i>Höjdsystem:</i>	–
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1. Schaktplaner

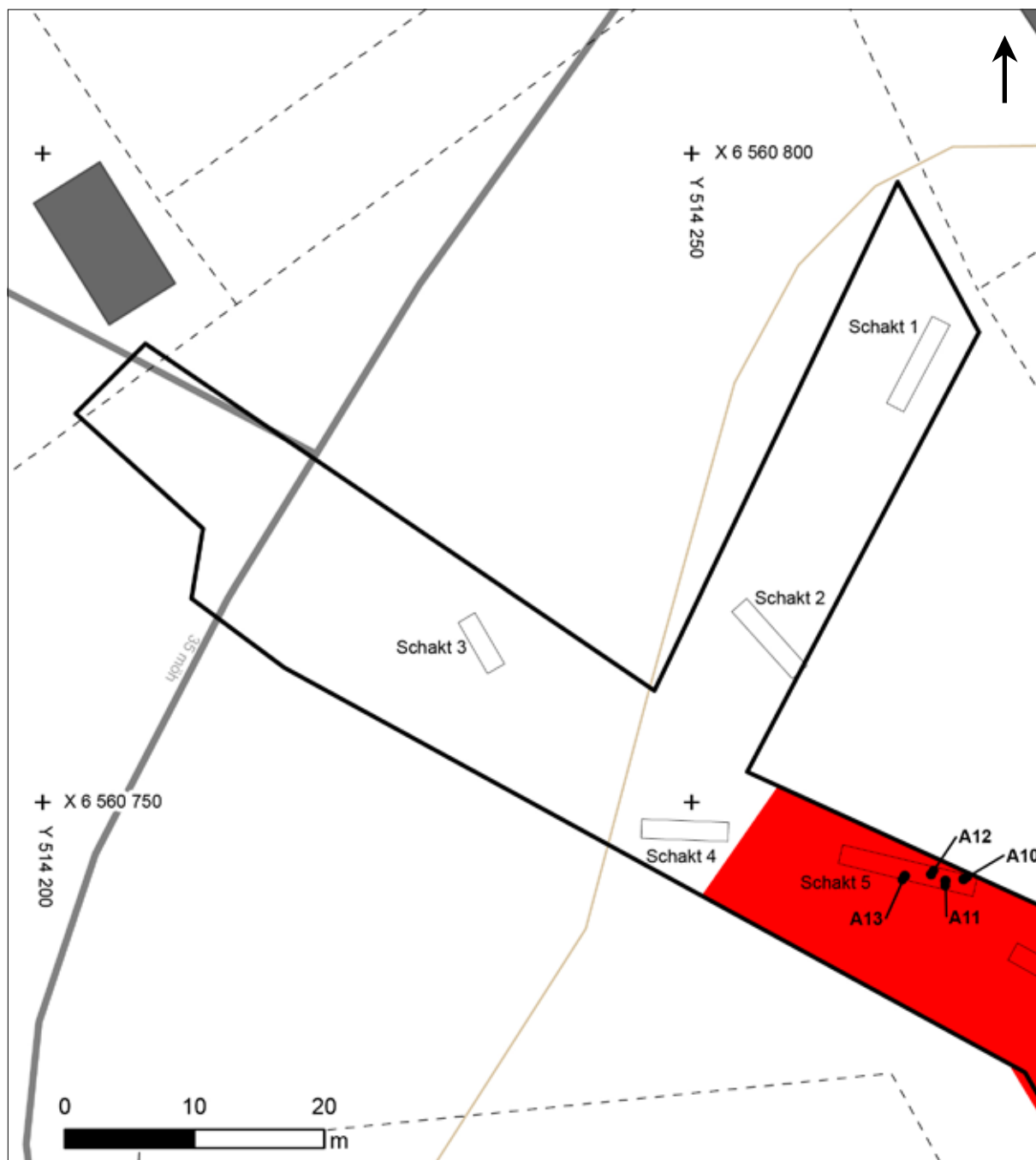

Översikt schaktplan 1–8. Skala 1:5 000.

Teckenförklaring

- Utredningsområden
- Schakt
- Fornlämning

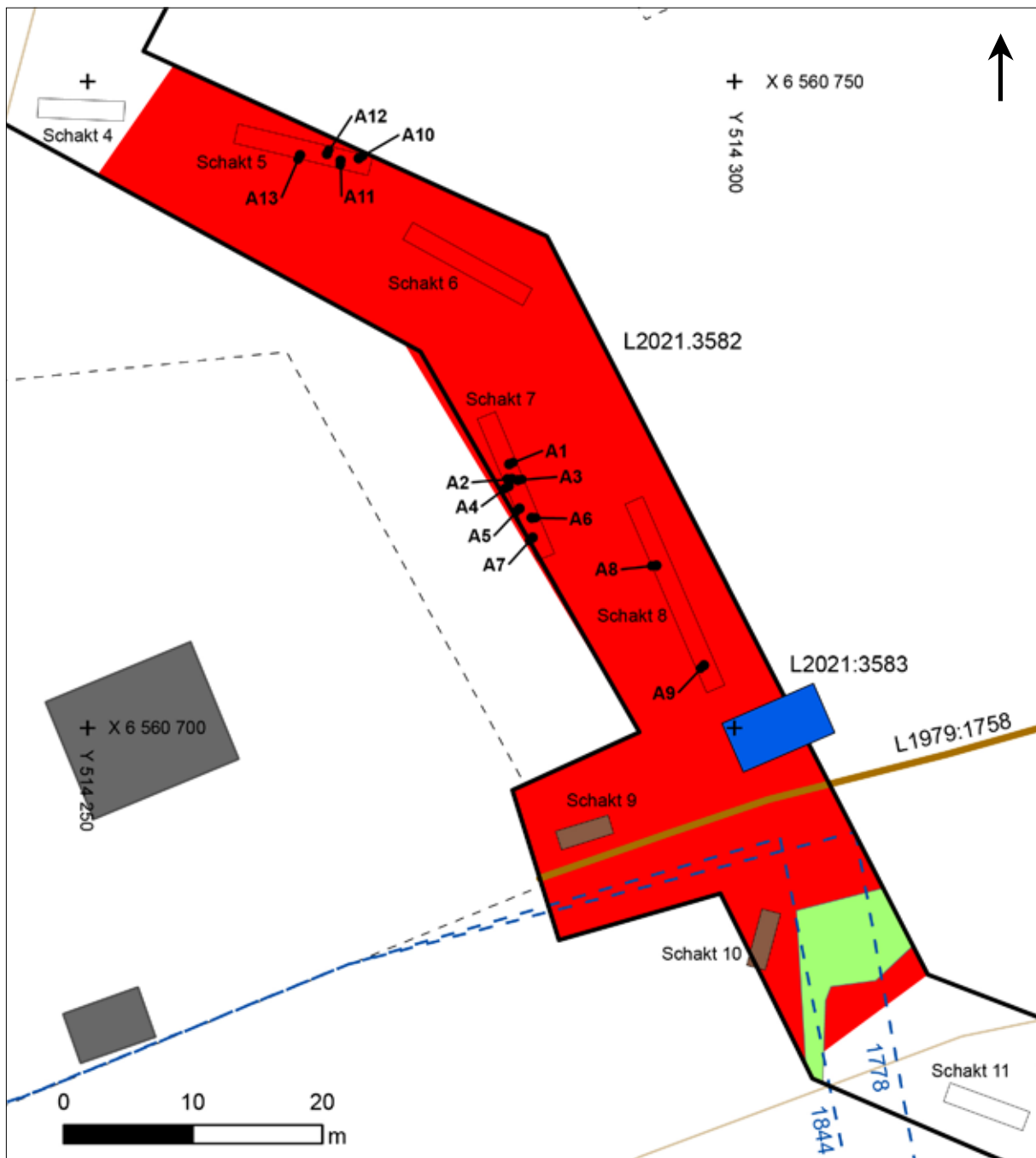

Schaktplan 1. Skala 1:500.

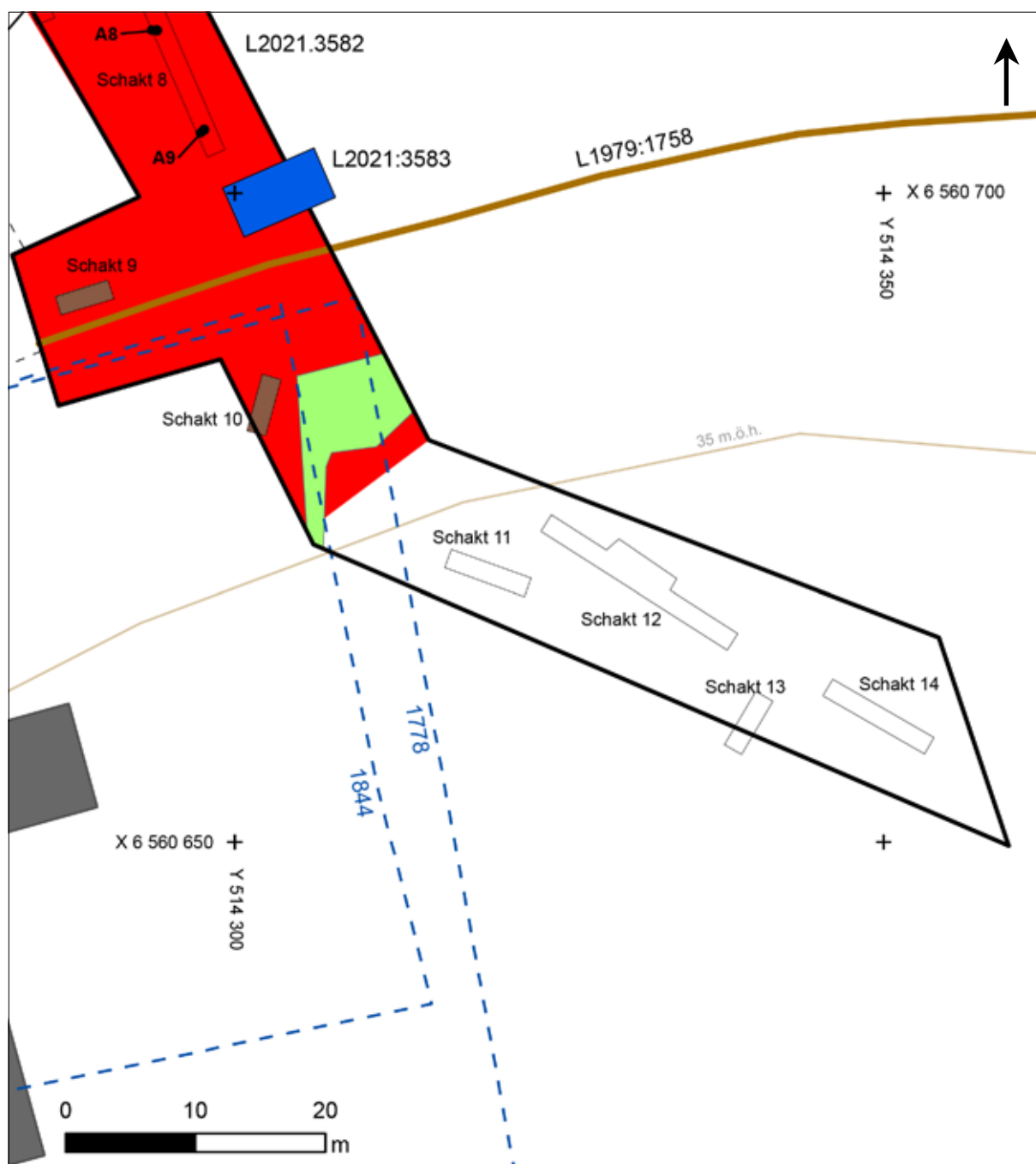
Teckenförklaring	
	Utredningsområde A
	Schakt
	Boplotsområde
	Anläggning
	Kulturlager
	Husgrund
	Färdväg
	Röjsten
	Gallersta bytomt begränsning

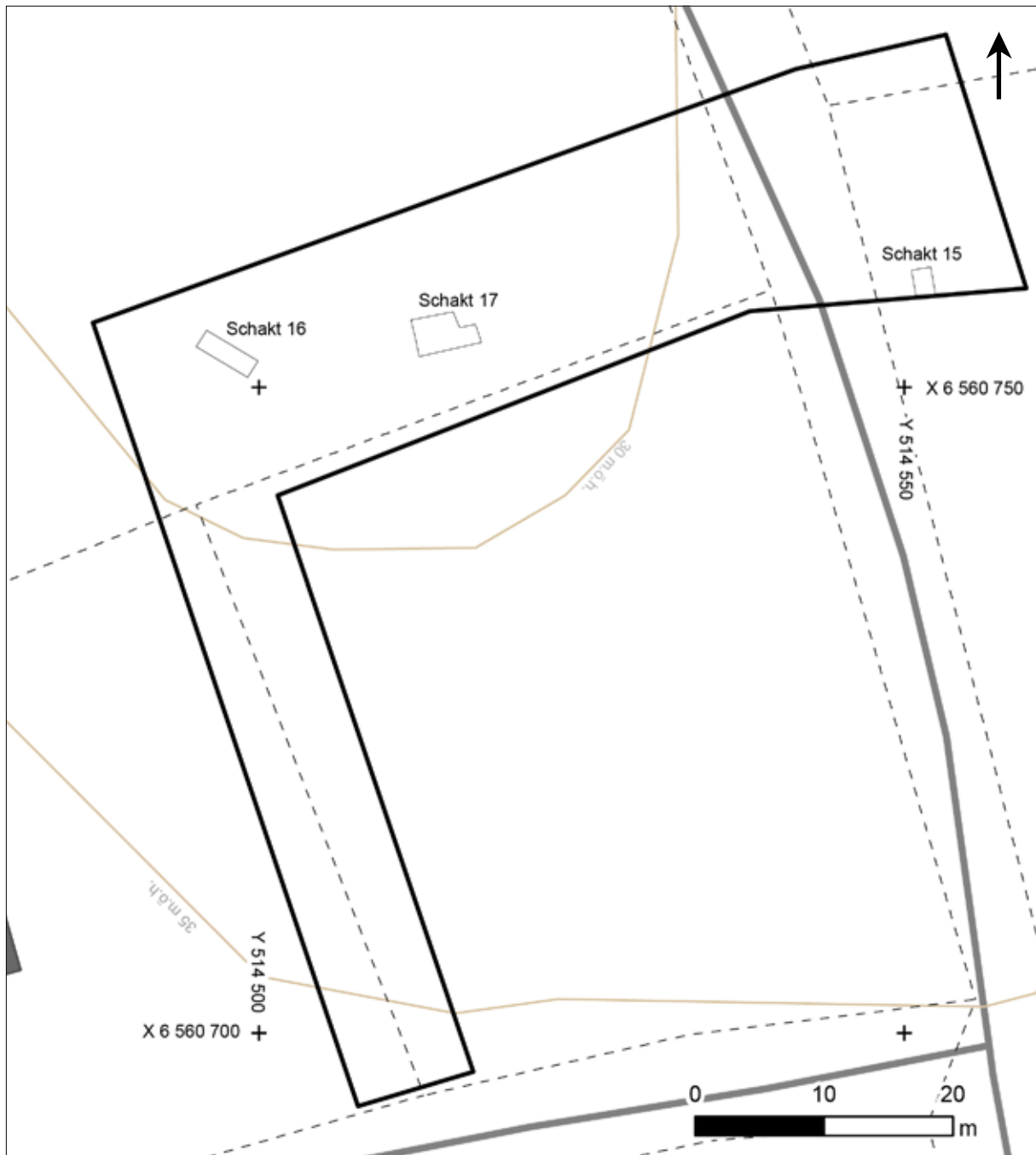
Schaktplan 2. Skala 1:500.

Teckenförklaring	
	Utredningsområde A
	Schakt
	Boplatsområde
	Anläggning
	Kulturlager
	Husgrund
	Färdväg
	Röjsten
	Gällerstas bytomt begränsning

Schaktplan 3. Skala 1:500.

Teckenförklaring	
	Utredningsområde A
	Schakt
	Boplatsområde
	Anläggning
	Kulturlager
	Husgrund
	Färdväg
	Röjsten
	Gallersta bytomt begränsning

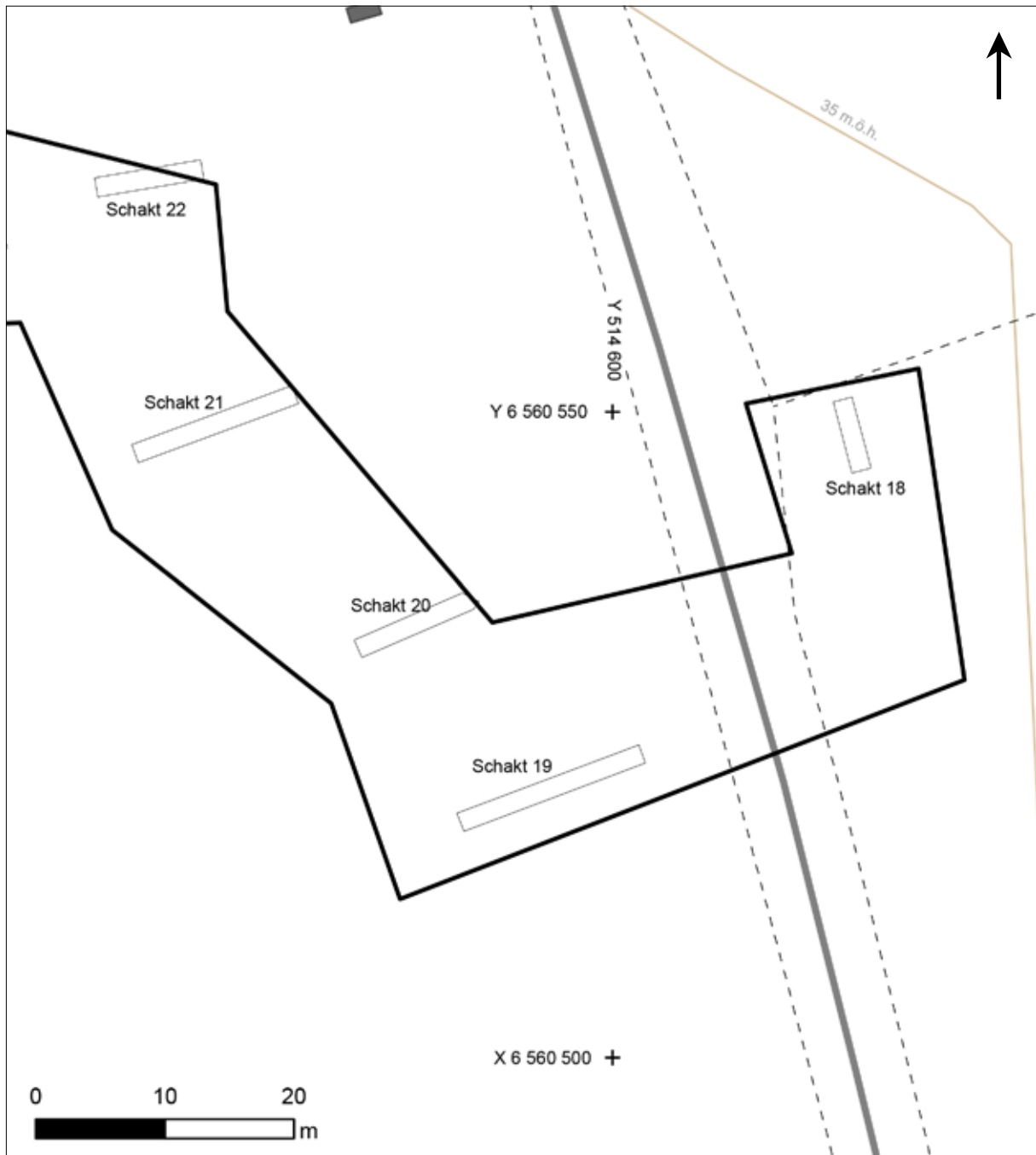
Schaktplan 4. Skala 1:500.

Teckenförklaring	
	Utredningsområde A
	Schakt

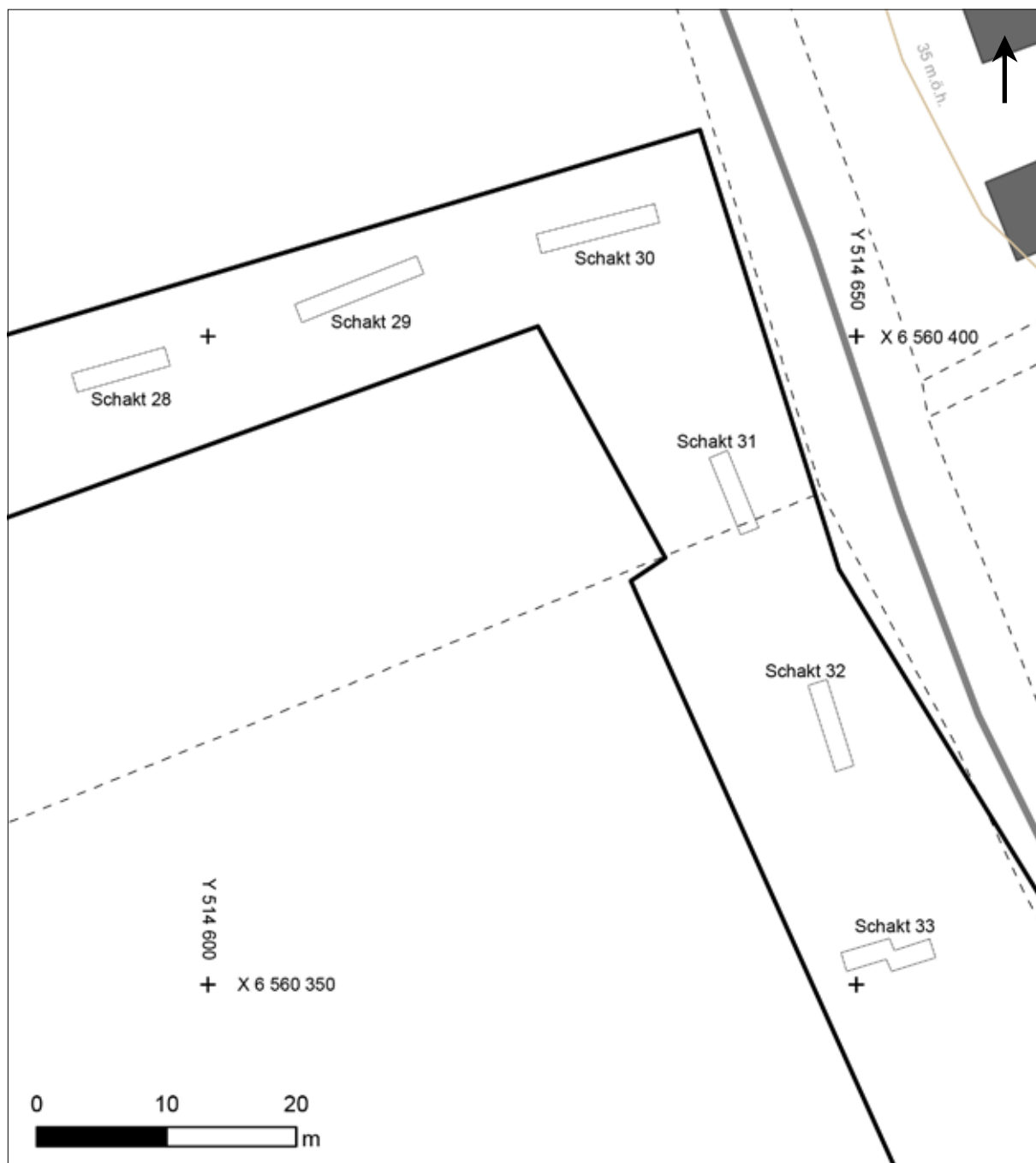
Schaktplan 5. Skala 1:500.

Teckenförklaring	
	Utredningsområde A
	Schakt

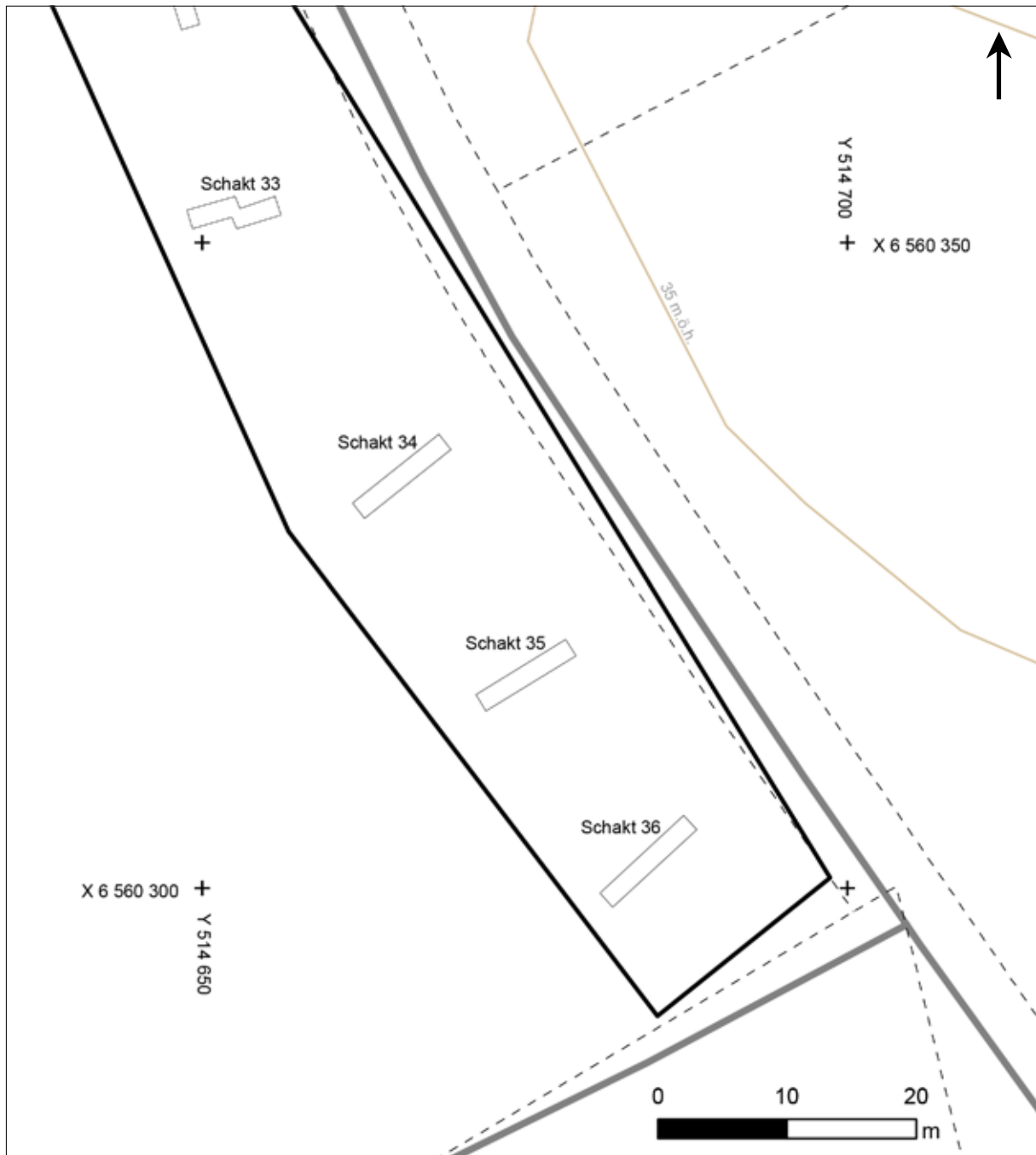
Schaktplan 6. Skala 1:500.

Teckenförklaring	
	Utredningsområde A
	Schakt

Schaktplan 7. Skala 1:500.

Teckenförklaring	
	Ulredningsområde A
	Schakt

Schaktplan 8. Skala 1:500.

Teckenförklaring	
	Utredningsområde A
	Schakt

Bilaga 2. Objektsbeskrivningar

Objekt 1. Färdväg

Lämningsnummer: L1979:1758

Status: Fornlämning

Beskrivning: En 90 meter lång (Ö–V) vägsträcka skär genom utredningsområdet från tomtgräns i väster till skärningen för riksväg 51 i öster. Vägbanan är plan, cirka 5 meter bred i väster och 4 meter bred i öster. I västra delen framstår vägen som en terrassering i sydslutningen, med en något uppbyggd kant i söder där enstaka uppstickande stenblock kan anas. Öster om utredningsområdet flankeras vägbanan av stenmurar på båda sidor. Stenmurarna är uppbyggda av stenblock 0,2–1,1 meter stora och till stor del ställda så att de har sin flataste sida in mot vägen. Norr om vägen är muren från en enkel stenrad upp till 1,5 meter bred och 0,7 meter hög inåt vägen åt söder. Söder om vägen är stenmuren från en enkel stenrad upp till 4 meter bred. Den är 0,5 meter hög inåt vägen på sin norra sida och som mest 1,2 meter hög på sin södra sida. Där stenmurarna upphör i väster finns dels ett större röjningsröse på södra sidan av vägen, dels en husgrund på dess norra sida. **Topografi:** Markerad sydslutning, gräsbevuxen hagmark med en del träd i anslutning till vägen. Själva vägen utgör en terrassering i slutningen.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Vägen förekommer i det historiska kartmaterialet från 1778 (storskifteskarta för Gällersta by) och framåt, och den går inte ur bruk förrän riksväg 51 byggs och då skär av den äldre vägen. Lämnningen utgör del av väg mellan Gällersta by i väster och Gällersta kyrka i öster.

Objekt 2. Husgrund

Lämningsnummer: L2021:3583

Status: Övrig kulturhistorisk lämning

Beskrivning: Husgrund, 7 × 4 meter (Ö–V) stor, 0,2 meter hög åt söder och nedsänkt cirka 0,3 meter i slutningen i norr. Syllstenarna, som är 0,3–0,6 meter stora, är tydliga längs södra långsidan och längs en del av västra gaveln. I öster ansluter husgrunden till ett större stenblock, 2,5 × 1,4 × 1,4 meter stort. Antydan till spisröse intill stenblocket. **Topografi:** Sydslutning i hagmark med betat gräs. På husgrunden växer gräs och örter och i dess nordöstra hörn en större ask.

Kommentar: På karta över laga skifte för Gällersta by från 1844 finns flera små hus på båda sidor av färdvägen L1979:1758, men inget av dessa passar riktigt bra mot den här husgrunden. Den häradsekonomiska kartan från 1864–1867 ser däremot ut att ha en husgrund just här. Ytan utgör trädgård på ekonomiska kartan från 1957.

Objekt 3. Boplatsområde

Lämningsnummer: L2021:3582

Status: Fornlämning

Beskrivning: Inom en minst 90 × 20 meter (NNV–SSÖ) stor yta har boplatsanläggningar av allmänt förhistorisk karaktär påträffats. Två mörkfärgningar har snittats och befunnits vara tydliga anläggningar, medan övriga har bestämts utifrån utseende i plan. Det fanns sju stolphål, en grop och fem till funktionen fortsatt oklara mörkfärgningar inom utredningsschakten. Ett av stolphålen har ¹⁴C-daterats till vendeltid–vikingatid, cirka 700–830 e.Kr. (Ua-70147). I södra delen av boplatsläget finns kulturlager med en del fynd från sen historisk tid såsom skärvor av geneverkrus och brunglaserat rödgods, tegel, spikar och slagg. Kulturlagret ligger delvis inom ytan för Gällersta bytomt, men ger intryck av att kunna vara påförda raseringsmassor. Träkol från kulturlagret har ¹⁴C-daterats till vikingatid, cirka 780–980 e.Kr. (Ua-70148).

Topografi: Krön och sluttningar åt norr och söder i hagmark med kort gräs.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Då både stolphål och kulturlager fått samstämmiga dateringar sammanförs alla lämningar inom en fornlämning.

Objekt 4. Røjningsröse

Lämningsnummer: –

Status: –

Beskrivning: Røjningssten förekom i en större ansamling, 8 × 6,5 meter (Ö–V) stor och 0,2–0,5 meter hög, strax söder om. Formen är oregelbunden, terrassliknande med ganska plan ovansida. Røjningsröset ansluter till en stenmur, som fortsätter söderut. Stenmaterialet varierar från 0,15 till 0,9 meter i storlek.

Topografi: Nordslutning i hagmark, intill och söder om färdväg L1979:1758. Några yngre häggar växer bland stenarna och i rösets södra kant växer en stor ask. Det plana partiet upp mot vägen i norr är bevuxet med gräs och örter.

Jordart: Moig morän.

Kommentar: Möjligen kan röset dölja en husgrund då flera byggnader ska ha funnits enligt de historiska kartorna för platsen (laga skifteskarta för Gällersta by från 1844, häradsekonomska kartan från 1864–1867).

Bilaga 3. Schakttabell

Schakt	Storlek (m)	Stratigrafi	Kommentar
Delområde A			
1	7×1,5×0,45	Matjord 0,4 m, följt av ljus moig morän.	
2	7×1,5×0,35	Matjord 0,3 m, följt av ljus moig morän.	
3	4×1,5×0,6	Matjord 0,4 m, följt av gråbrun lerig morän.	
4	6×1,5×0,35	Matjord 0,3 m, följt av gråbeige moig morän.	
5	10×1,5×0,35	Matjord 0,3 m, följt av ljus moig morän.	A10, mörkf. A11, mörkf. A12, grop A13, mörkf.
6	10×1,5×0,5	Matjord 0,35 m, följt av ljus moig sandig morän.	
7	10×1,5×0,35	Matjord 0,3 m, följt av ljus moig morän.	A1, stolphål A2, stolphål A3, stolphål A4, mörkf. A5, stolphål A6, stolphål A7, stolphål
8	16×1,50,4×	Matjord 0,35 m, följt av ljusgrå moig morän.	A8, mörkf. A9, stolphål
9	4×1,5×0,8	Matjord 0,3 m (L1), följt av vit sand/kalk 0,06 m (L2), därunder svart-brun sotig jord med mycket sten 0,25 m (L3), och därunder ljusare gråbrun mo 0,15 m (L4), och underst ljusgrå moig morän (L5).	Tegel förekom i både matjord och svart sotig jord. Enstaka fynd av spik, skärvor av rödgods och geneverkrus, samt slagg.
10	4×1,5×0,8	Mörkgrå mo med mycket tegel och sten 0,65 m, följt av grå morän.	Stenarna 0,08–0,7 m stora. Mer sten i övre delen.
11	6×1,5×0,5	Matjord 0,3 m, följt av infiltration 0,1 m, och underst grå lera.	
12	16×1,5–2×0,4	Matjord 0,35 m, följt av gråbrun lera.	Ett 2,7×1,2 m stort platt stenblock mitt i schaktet.
13	4×1,5×0,45	Matjord 0,35 m, följt av infiltration 0,1 m, och underst grå lera.	
14	9×1,5×0,5	Matjord 0,35 m, följt av infiltration 0,15 m, och underst grå lera.	
Delområde B			
15	1,5×1,5×0,3	Matjord minst 0,3 m.	Schaktet ej grävt i botten på grund av ej markerade kablar. Fynd av rödgods och spik i matjorden.
16	4×1,5×0,6	Matjord 0,3 m, följt av svartgrå lera med mycket sten 0,2 m, och underst grå lera.	Fuktpåverkat lager.
17	5×1,5×0,6	Matjord 0,3 m, följt av svartgrå lera med mycket sten 0,2 m, därefter mörkgrått infiltrationsskikt 0,12 m, och underst grå lera.	Fuktpåverkat lager. Vatten i spadstick i botten.
Delområde C			
18	5×1,5×0,8	Matjord 0,3 m, följt av brun infiltration 0,2 m, och underst grå lera.	Möjlig utfyllnad i svacka. Ett 1,6×0,9×0,9 m stort stenblock i sydöst.
19	15×1,5×0,4	Matjord 0,3 m, följt av brun lera med inslag av moränsten.	
20	9×1,5×0,4	Matjord 0,3 m, följt av brun lera med inslag av moränsten.	
21	12×1,5×0,4	Matjord 0,3 m, följt av mörkbrun lera med moränsten.	
22	8×1,5×0,45	Matjord 0,35 m, följt av mörkt grågrön lera med enstaka moränstenar.	
23	11×1,5×0,4	Matjord 0,35 m, följt av grågrön till svartgrå lera med inslag av moränsten.	Täckdike i östra delen.
24	10×1,5×0,4	Matjord 0,3 m, följt av svartbrun lera med inslag av moränsten.	
25	8×1,5×0,4	Matjord 0,3 m, följt av mörkgrå infiltrationsskikt 0,1 m, och därunder brungrå lera med inslag av moränsten.	
26	7×1,5×0,45	Matjord 0,35 m, följt av grå till mörkt gråbrun lera med litet inslag av moränsten.	
27	9×1,5×0,4	Matjord 0,35 m, följt av svartgrå lera med inslag av moränsten.	

Schakt	Storlek (m)	Stratigrafi	Kommentar
Delområde D			
28	7×1,5×0,45	Matjord 0,4 m, följt av brunbeige lera.	Täckdike längs schaktets norra sida.
29	9×1,5×0,5	Matjord 0,34 m, följt av brun lera med flera mindre stenblock.	
30	9×1,5×0,4	Matjord 0,35 m, följt av grå lera med inslag av sten.	Fynd av enstaka skärva hushållsgods.
31	6×1,5×0,45	Matjord 0,3 m, följt av svartgrå lera med inslag av moränsten 0,1 m, och därunder grå lera med inslag av moränsten.	
32	6×1,5×0,5	Matjord 0,35 m, följt av svartgrå stenig lera 0,1–0,15 m, och därunder gulgrå lera.	
33	6×1,5–3×0,5	Matjord 0,35 m, följt av gulgrå lera med inslag av moränsten.	
34	9×1,5×0,4	Matjord 0,35 m, följt av gulgrå lera med inslag av moränsten.	
35	8×1,5×0,45	Matjord 0,35 m, följt av grå lera med inslag av moränsten.	
36	8×1,5×0,4	Matjord 0,3 m, följt av gulgrå stenig moig morän.	

Bilaga 4. Anläggningstabell

Anl	Typ	Form i plan	Storlek i plan (m)	Form i profil	Djup (m)	Karaktär
1	Stolphål	Oval	0,25×0,22	–	–	Grå mo med enstaka kolstänk.
2	Stolphål	Runt	0,35	–	–	Mörkt grå mo.
3	Stolphål	Runt	0,5	U-format	0,25	Mörkt grå mo.
4	Mörkfärgning	Avlång	0,6×0,45	–	–	Mörkt grå mo, intill stenblock i nordväst.
5	Stolphål	Runt	0,35	–	–	Mörkt grå mo, en sten i fyllningen.
6	Stolphål	Runt	0,45	–	–	Mörkt grå mo, stenskoning.
7	Stolphål	Runt	0,4	–	–	Mörkt grå mo, två stenar i fyllningen.
8	Mörkfärgning	Runt	0,4	–	–	Grå mo, stenar i kanten runt om, eventuellt stolphål.
9	Stolphål	Runt	0,5	–	–	Svartgrå mo.
10	Mörkfärgning	Rund	0,3	–	–	Gråbrun mo.
11	Mörkfärgning	Rund	0,45	–	–	Gråbrun mo.
12	Grop	Rund	0,5	Skålformad	0,18	Gråbrun mo, sten i kanten åt norr.
13	Mörkfärgning	Oval	0,24×0,2	–	–	Gråbrun mo.

ProjektId 2429

Närke, Örebro kommun, intill Gällersta kyrka

A3, Stolphål

Träkolet kommer från ung hassel. Kraftiga torksprickor i fragmenten antyder att det rör sig om en död kvist eller ung stam som bränts.

Vikt (g)	Analyserad vikt (g)	Fragment	Analyserat antal	Hassel
0,2	0,2	7	7	7

A14, Kulturlager

Träkolet rötat före förbränning. Cellväggarna täckta av en gråvit beläggning.

Vikt (g)	Analyserad vikt (g)	Fragment	Analyserat antal	Björk	Gran*
0,1	0,1	10	10	8	2

*Ej tillvaratagen

Uppsala 2021-05-24

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Jenny Holm
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 VÄSTERÅS

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Gällersta, Örebro, Närke. (p 3660)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labbnnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C ålder BP
Ua-70147	A3	-26,8	1 241 ± 28
Ua-70148	A14	-25,5	1 140 ± 27

Med vänliga hälsningar

Karl

Håkansson

Karl Håkansson/Lars Beckel

Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson
Datum: 2021.05.24
13:33:51 +02'00'

Kalibreringskurvor

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

